

VIAȚA COTIDIANĂ A ȚĂRANULUI ROMÂN ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Sorin BUZATU *

Abstract: Daily life of the romanian peasant in the interwar period

Romanian peasants lived their lives within the family. This had the decisive role in their lives. The marriage was achieved at a very young age. The number of divorces, though it was on the increase, it was small compared with our current days. Nor the living condition was better. The dwelling houses were overcrowded, helping the dispersion of the diseases. But, even in those conditions, the elements of the modernity were starting to appear into the romanian interwar willage. The whole village is involved in dissemination of culture actions amoung the rural population. The rural education is starting to make progresses compared to previous period, though there were a big amount of the illiterate people.

Keywords: *family, marriage, divorce, women's life, house, furniture, household objects, free time, education*

Din timpuri imemorabile viața omului s-a desfășurat în cadrul familiei. Familia a fost considerată de către sociologi *celula socială primordială*. În mediul rural românesc familia tradițională era de tip lăstar.¹ Pe măsură ce copiii creșteau și le venea vremea căsătoriei, ei plecau din casa părintească, fiind înzestrați cu un lot de pământ. Rudele apropiate celor căsătoriți îi ajutau să își construiască o casă nouă. În casa bătrânească rămânea cel mai mic dintre băieți, care urma să o moștenească, cu obligația de a-i întreține pe părinți până la moarte și de a le face apoi slujbele bisericești și pomenile. În momentul căsătoriei, fetele primeau și ele pământ, dacă familia era înstărită, dar, în general, zestrea lor consta din lucruri care erau necesare la

* Profesor, Colegiul Național „Victor Babeș”, București

¹ Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Paideea, București, 1999, pag. 83.

întemeierea noului cămin, parte dintre ele textile, ce-și aflau locul în renumita ladă de zestre.

Vârsta căsătoriei era mică. La băieți ea începea de la 15-16 ani, în timp ce la fete de la 12-13 ani. Chiar statisticile oficiale luau în calcul la rubrica „căsătoriți” persoanele ce împliniseră vârsta de 13 ani. Erau puțini cei rămași necăsătoriți. Dintre aceștia, bărbații proveneau din rândul argaților și ai lucrătorilor de fabrici (navetiștii), categorii foarte sărace, iar din rândul femeilor făceau parte cele care aveau infirmități fizice.

Tocmai pentru că instituția căsătoriei era sacralizată de Biserică, în mediul rural concubinajul era mai rar decât la oraș. Acest fapt atrăgea însă atenția unui cercetător renumit din domeniul medicinei sociale, dr. George Banu, care afirma în 1935 că „se fac simțite curente de dezagregare a vieții familiale sănătoase, extinderea considerabilă a concubinajului și contractarea pe scară întinsă a maladiilor venerice”. El găsea cauzele acestui început de slăbire a familiei patriarhale în slăbirea sentimentului religios și în imposibilitatea multor părinți de a-și înzestra fetele cu zestre.²

La țară divorțurile erau mai rare. Femeile văduve nu se mai căsătoreau decât în cazuri excepționale, în vreme ce bărbații văduvi își căutau o nevastă care să le facă mâncare, să-i spele și să-i îngrijească. Totuși, pe ansamblul întregii țări, media ratei divorțurilor crescuse în decurs de 30 de ani de aproape 200 de ori, subliniind o oarecare deteriorare a relațiilor din cadrul familiei clasice. Astfel, în 1901 au fost înregistrate 2,2 divorțuri la 10.000 de locuitori, în 1910 proporția a crescut la 4 din 10.000 de locuitori, în timp ce în 1920 ea a atins 4,8 la 10.000 de locuitori, în 1932 pentru ca să fie de 420 la 10.000. În mediul urban se înregistra chiar mai mult, adică 96%, sau 960 la 10.000 de locuitori.

O explicație a creșterii ratei divorțurilor la oraș ar fi deznădăcinarea. Veniți la oraș, țăranii pierdeau legătura cu comunitatea din care făceau parte și o dată cu aceasta deprinderile religioase, pe care se ancorau tradițiile susținătoare a unei familii patriarhale puternice. Controlul Bisericii și al comunității asupra lor era, în mediul urban, mult diminuat. Chiar unii intelectuali din perioada interbelică considerau orașul ca un generator de efecte negative și distructive asupra familiei.

Totuși, în Europa românii erau considerați ca fiind buni familiști, România înregistrând cel mai mare număr de căsătorii de pe continent. În 1932 proporția era de 9,5 căsătorii la mia de locuitori în timp ce în Ungaria,

²Dr. George Banu, *Sănătatea poporului român*, București, 1935, pag. 128.

era de 8,7, în Polonia 8,6, în Germania 8, în Anglia și Franța 7,8, în Italia 7,6, în Suedia 7, iar în Norvegia 6,3.³

Dacă bărbații se ocupau mai ales cu munca câmpului, femeile se dedicau în special treburilor gospodărești. Neavând bani să-și cumpere haine de la oraș, țăranii foloseau îmbrăcămintea confecționată acasă de soțiile lor. Ele torceau mai ales cânepă, in și lână. Uneori, în familiile sărace, fără pământ sau cu pământ puțin, bărbații erau nevoiți să-și părăsească familia săptămâni întregi, ca să meargă în târguri îndepărtate pentru a-și vinde diverse produse agricole sau meșteșugărești, sau pentru a practica micul negoț și cărăușia. De multe ori acest efort lăsa urme. Se îmbolnăveau pe drumuri, pentru că mâncau chiar mai prost decât acasă, dormeau puțin, de multe ori în căruță (mai ales cărăușii), nu aveau condiții pentru a se spăla etc.

Viața țăranului român era grea, iar alimentația, în general, insuficientă. Durata medie de viață în România era scăzută. La începutul secolului se cifra undeva în jur de 36 de ani, dar nu se baza pe o statistică completă, ci pe calcule aproximative. În 1932 era estimată, de această dată potrivit datelor statistice, la 42,01 ani.⁴

Și viața femeii era foarte grea. Numeroasele sarcini și nașteri consecutive, la care se adăugau surmenajul, malnutriția sau chiar subnutriția, contribuiau la epuizarea organismului feminin. De parcă n-ar fi fost de ajuns, femeia de la țară era dependentă și de multitudinea de superstiții, care o făcea refractară față de noțiunile de igienă și cultură.

Având părinții mai tot timpul prinși în activitățile cotidiene, copiii de la țară nu beneficiau de atenția cuvenită. Ei creșteau singuri, fără o preocupare specială din partea părinților. În timpul muncilor agricole, copilul mic era lăsat acasă în seama fraților și surorilor mai mari. Nici măcar copiii sugari nu beneficiau de o atenție sporită. Copiii erau privați și de asistența medicală. De altfel, din cauza aceasta și din lipsa unei igiene preventive, foarte mulți copii mureau de maladii epidemice, iar alții rămâneau cu sechele grave de pe urma bolilor de care suferiseră.

Cu toate acestea, țăranii își duceau traiul de zi cu zi fără să conștientizeze la nivel filosofic greutatea acestei vieți. Ei aveau puțin timp liber, fiind mai mereu ocupați cu treburile gospodărești. Totuși, în zilele de sărbătoare, bărbații se adunau în fața Primăriei unde discutau politică, dar și

³ Dr. George Banu, *Mari probleme de medicină socială*, București, 1938, pag. 129-130.

⁴ D. Șandru, *Populația rurală a României între cele două războaie mondiale*, Academiei, Iași, 1980, pag. 25.

despre recoltă, prețuri, problemele cotidiene, etc. O bună parte din timpul liber și-o petreceau la cârciumă, unde discuțiile aprinse degenerau adeseori în înjurături sau chiar bătăi. Femeile ieșeau la poartă, se așezau pe șanțul din fața curții și discutau probleme de familie și despre treburile casnice.

Duminica sau în zilele de sărbătoare familiile se reuniau cu rudele lor și luau masa în comun. Alteori nașii și finii se vizitau reciproc. Existau zilele de bălci sau de târg când unele familii, parțial sau în întregime, părăseau satul pentru a asista la aceste evenimente, care le scoteau din anonimatul cotidian.

Cel mai plăcut prilej de petrecere a timpului liber la țară era reprezentat de nunți și hore. Aici era locul unde se întâlneau băieții și fetele și unde își făceau în mod discret declarații de dragoste. La hore veneau și părinții tinerilor, ca la un spectacol pentru întregul sat. Horele se organizau în aer liber.

Cu ocazia horelor, balurilor, nunților și a altor evenimente, cum ar fi prezența la slujba de duminică, țăranii se îmbrăcau cu ceea ce aveau mai frumos și mai bun. În restul timpului purtau adesea haine cârpite și ponosite. Îmbrăcămintea confecționată în gospodărie acoperea aproape tot necesarul vestimentar: cămăși și izmene din in sau din cânepă; pantaloni, fuste și flanele din lână; cojoace și căciuli din blană; opinci din piele. În perioada interbelică se mai purta încă, în multe regiuni ale țării, costumul popular (mai ales în zonele montane).

Sătenii tineri tindeau însă să imite portul de la oraș. În măsura posibilităților materiale, ei cumpărau haine și pantaloni moderni din diverse prăvălii sau magazine ieftine. Chiar și căciula tradițională, pe care o purtau și vara, era treptat înlocuită cu pălăria din stofă sau împletită, din pai de grâu. La nunți era aproape o regulă ca mirii și nașii să-și comande haine din stofă, ghete și pălării de la oraș. Se observa, în acest sens, influența orașului asupra satului, ceea ce însemna totodată un început timid de modernizare a lumii țărănești.⁵

Bătrânii satului erau conservatori și, de aceea, de multe ori ei își arătau nemulțumirea față de copiii lor care părăseau costumația tradițională. Aceasta era încărcată de o anumită aură mistică, deosebindu-i de orășeni și de locuitorii săteni din alte regiuni ale țării, pentru că fiecare dintre zonele țării avea anumite culori, decorații și motive ornamentale. Astfel, putem vorbi de un fel de mândrie locală în portul popular al diferitelor zone și regiuni din România antebelică și interbelică.

⁵ *Ibidem*, pag. 184.

Locul unde țărani își petreceau o bună parte din timpul liber și de odihnă, era locuința proprie. Pe ansamblul întregii țări existau trei mari tipuri de locuințe rurale: casele de munte, cele de deal și cele din zonele de câmpie. Cele de la munte reprezentau cam 35% din casele din România. De regulă, ele aveau temelii de lemn, de bolovani sau de prundiș de râu, fiind construite din bârne, peste care se așeza un strat de tencuială, fiind acoperite cu paie sau cu șindrile.⁶ Aceste locuințe erau în general, mai solide și mai confortabile decât cele de la deal și mai ales, decât cele de la câmpie.

Zonele de șes erau sărace în păduri, fapt ce a determinat populația localnică să-și construiască case din chirpici, fără o temelie propriu-zisă, cu pământ bătătorit pe jos, fără podele și acoperite cu stuf sau coceni de porumb, fiind foarte rudimentare în privința stilului și al confortului. Casele din regiunile de deal, nu aveau nici ele temelii, ci erau așezate direct pe pământ. Majoritatea lor nu erau podite (71%).⁷ Acoperișul lor era din stuf sau din paie.

În Oltenia situația locuinței era și mai rea. Ele erau mai mici, aveau pereții din nuiete sau din lut și erau acoperite cu paie, coceni sau trestie, având ferestre fixe astupate cu hârtie și fiind lipsite de mobilă, în afară de câteva scânduri, acoperite cu o rogojină, pe care dormeau laolaltă câte 7-8 persoane.⁸

Totuși, după reforma agrară s-a constatat un progres în sistemul de construcție al locuințelor. Astfel, în satele de șes situate în apropierea unor fabrici sau târguri de cărămidă s-a început înlocuirea chirpiciului cu cărămida, iar țigla a luat locul stufului și cocenilor. Cu toate acestea, casa țărănească continuă să rămână sub limita confortului elementar și de siguranță a sănătății. Lipsa resurselor financiare și a meșterilor calificați reprezentau cauzele acestui fenomen negativ. Cum tinerii căsătoriți se separau de gospodăriile părinților, multe locuințe au fost ridicate în grabă, fiind de fapt improvizate, urmând a fi definitive și extinse în viitor.

Existau numeroase case cu o singură cameră. Aici erau îngrămădite toate obiectele, bune sau rele, necesare sau nu. Aceste case serveau deopotrivă de bucătărie, sufragerie și dormitor pentru întreaga familie oricât de numeroasă ar fi fost ea. În casele cu două sau mai multe încăperi, una din camere, în general, cea mai mare, era destinată pentru primirea oaspeților. Aceasta era mobilată cu cele mai bune lucruri ale gospodăriei, nefiind, de

⁶ *Ibidem*, pag. 160.

⁷ Adică nu aveau pardoseală.

⁸ D. Șandru, *op. cit.*, pag. 160.

obicei, folosită de membrii familiei. Cea de-a doua cameră era folosită ca odaie de dormit. Dar nici aceste locuințe nu erau departe de primele din punctul de vedere al confortului. De altfel, în anii '20 ai secolului trecut, Constantin Filipescu, remarca, chiar și numai la o cercetare sumară a satelor românești, că locuințele, inclusiv casele din cele mai fertile regiuni ale țării, constituiau „temple ale mizeriei, atât prin felul cum sunt construite, cât și prin materialele pe care le pun în ele”.⁹

Casele țărănești, nu toate însă, aveau deasupra un pod, unde se păstrau proviziile (cereale, puținile cu brânză, carnea afumată, etc.).¹⁰ De asemenea, ele dispuneau de o vatră de foc pe care se cocea pâinea și se făcea mâncarea. În zona subcarpatică întâlnim, mai rar, și sobele

În Vechiul Regat media celor care locuiau într-o singură cameră era mai mare decât în restul regiunilor din țară. Astfel, în comuna Băbeni-Bistrița, din județul Vâlcea trăiau în aceeași cameră nu mai puțin de 6 persoane. Aici existau 520 de case cu o singură încăpere, ce adăposteau 3.110 locuitori. În mod logic și suprafața cubajului ce revenea fiecărui locuitor era sub limitele normale, calculate la vremea aceea la 25 de metri cubi, cât ar fi fost firesc după cerințele fiziologiei și ale igienei. În satul respectiv, ca și în majoritatea satelor din Muntenia și Moldova, spațiul de habitat calculat era de doar 5 metri cubi.¹¹

În zonele țării unde procurarea combustibilului reprezenta o problemă, iarna bucătăria servea, pentru cei mai mulți drept cameră de dormit. Aici se îngrămădeau toți membrii familiei, dormind câteodată 7-8 persoane într-o cameră, neavând lumină și aer suficient, fapt care favoriza dezvoltarea și transmiterea cu o foarte mare ușurință a bolilor contagioase, și în mod special a tuberculozei.

Erau și case cu mai multe camere, mai rare, însă, întâlnindu-se doar în rândul țăranilor înstăriți și al intelectualității rurale. Astfel unii „chiaburi” își construiau locuințe cu 5-6 camere, dar nu din necesități practice, ci din fală.

Iluminatul locuințelor se făcea cu lampa alimentată cu petrol. Se mai foloseau și lumânări din seu de oaie. După 1918 camerele au devenit mai luminoase deoarece tradiționala piele de burduf care se punea la ferestre a fost înlocuită cu geamuri de sticlă. Pe vremea aceea satele nu erau încă electrificate.

⁹ C. Filipescu, *Locuințele rurale*, în „Pagini agrare și sociale”, București, an. II(1925), nr. 13-16, iulie și august, pag. 250-251.

¹⁰ Georgeta Stoica, *Interiorul locuinței țărănești*, Meridiane, București, 1973. pag. 14.

¹¹ Dr. George Banu, *Sănătatea poporului român*, București, 1935, pag. 124.

Încălzirea camerelor se făcea de regulă cu lemne. În Valea Jiului se utiliza cărbunele de mină. În zonele sărace de câmpie, unde nu erau păduri în apropiere, se foloseau cocenii, paie, sau chiar baliga uscată de vacă sau de cal (tizicul).

Alături de casă se aflau acareturile: grajdul pentru vite, cotețul pentru porci, poiata păsărilor, șopronul în care se țineau uneltele. Țăranii înstăriți aveau „fânar”. Acesta era o construcție din lemn, acoperită, în care se depozita nutrețul pentru vite. Nu erau mulți țărani care aveau fântână în curte, majoritatea țăranilor foloseau fântânile comune ale satului.

Cele mai frumoase case din mediul rural erau conacele boierești.¹² Acestea fuseseră în marea lor majoritate construite înainte de primul război mondial. În fapt, ele erau, în accepțiunea de astăzi, vile. Astfel de construcții renumite întâlnim la Ștefănești-Argeș unde era vila Florica a familiei Brătianu. Aici era amenajat un parc, o fermă viticolă și una de animale. Un alt conac îl întâlnim la Butoiești, în județul Mehedinți și aparținea profesorului universitar Constantin Rădulescu-Motru. Liviu Rebreanu era de asemenea deținătorul unui conac la Valea Mare în județul Argeș. În general, familiile proprietare ale acestor locuințe aveau în preajma lor câteva zeci de hectare de pământ sau chiar mai mult și ferme de animale: cai, vaci, oi, porci, păsări, livezi și vii.

Țăranii erau deținătorii unui mobilier sărac. În camera de zi întâlnim unul sau două paturi, cel mai adesea așezate pe patru pari bătuți în pământ peste care se făcea un pod de scânduri. Apoi se puneau paie pentru a fi mai moale, iar deasupra așternutul (confectionat din in, cânepă sau lână). Așezarea patului în spațiul camerei se făcea în mod obișnuit într-un colț, și anume pe cel opus intrării. La capul patului se așezau cele două-trei perne (umplute cu fulgi, lână sau paie) și plapuma (umplută cu lână).

O altă piesă de interior a locuinței țărănești înstărite era laița. Aceasta era un fel de bancă ce dispunea de un capac cu posibilitatea de desfacere până la un metru lățime, ceea ce o transforma în pat, mai ales pentru copii. Lungimea ei ajungea până la 3-4 metri, uneori chiar mai mult.¹³ În Oltenia și în alte zone din sudul și estul Munteniei, în familiile sărace și cu mulți copii, se dormea pe jos, pe rogojini din papură.

Un obiect de mobilă nelipsit din interiorul locuinței țărănești era lada care prezenta o mare variație de forme și dimensiuni. Ea avea o largă

¹² Ioan Scurtu, *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, RAO, București, 2001, pag. 164 -166.

¹³ Ernest Bernea, *Civilizația română sătească*, Vreimea, București, 2006, pag. 110.

răspândire mai ales în Ardeal, unde era în mod obișnuit pictată. Uneori capacul era bombat și sculptat. În lăzi se păstrau hainele, pânzeturile și alte obiecte de podoabă. Unele foloseau și pentru cereale, făină sau pentru păstrarea pâinii.

O altă piesă era dulapul în care se puneau lucruri mărunte de uz casnic. Dulapurile aveau două uși, iar în interior erau separate în două compartimente. Partea de jos folosea la păstrarea unor obiecte și alimente de uz imediat, iar partea de sus era folosită pentru păstrarea vaselor. Uneori dulapul era așezat pe muchia zidului, într-un colț și de aceea purta denumirea de colțar.

În casele țărănești, pe perete, întotdeauna spre răsărit, se aflau așezate icoanele.¹⁴ Alături de icoane puneau uneori un pistornic¹⁵, buchete de busuioc, iar deasupra un ștergar.¹⁶ În casă întâlnim numeroase țesături confecționate din lână, cânepă, in, bumbac și borangic. Țesăturile din lână au fost considerate piese de valoare atât în casa boierească, cât și în casa țărănească, ele fiind prezente în foile de zestre ale vremii și moștenite din generație în generație în cadrul aceluiași familii.

Vesela casei era formată din ceaune, oalele în care se puneau laptele, vase mici din lut (străchini sau blide), linguri de lemn, ulcioarele, făcălețul, etc. O parte a acestora erau agățate la grindă, în cuiere sau chiar așezate pe pereți.¹⁷ Ceramica țărănească era frumos colorată predominând culorile roșu, negru, cafeniu, alb. Lingurile prezentau o mare varietate de forme și ornamente, fiind creația unor artiști populari.

Statistica locuințelor din anul 1929, efectuată din inițiativa Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, de altfel singura la nivelul întregii țări în perioada interbelică, a găsit în mediul rural următoarea situație în privința locuințelor: din cele 3.078.820 de imobile rurale, 772.594 erau construite din cărămidă, 169.881 din paiantă, 1.022.556 din lemn, 40.485 erau bordeie, iar restul de 1.073.304 erau construite din chirpici. Din cele peste 3 milioane de locuințe, 887.613 aveau podele de lemn, iar 2.188.287 nu aveau dușumele, pardoseala fiind compusă din pământ bătut, lipit cu bălegar. Un număr de 663.800 de locuințe nu aveau decât o singură cameră, cu ferestre fixe. Nu mai puțin de 388.169 de case erau acoperite cu

¹⁴ Ioan Scurtu, *op. cit.*, pag. 163.

¹⁵ Sigiliu de lemn cu care se imprimă pe prescuri semnul crucii.

¹⁶ Georgeta Stoica, *Interiorul locuinței țărănești*, Meridiane, București, 1973. pag. 37.

¹⁷ *Ibidem*, pag. 38.

paie, un număr de 456.181 dintre ele erau acoperite cu stuf, 901.982 cu șindrilă, 760.259 cu tablă, iar 572.251 cu țigla.¹⁸

Este șocant că un număr de 1.648.553 dintre locuințele de la țară erau lipsite de latrine! Cu alte cuvinte mai mult de jumătate dintre casele din România interbelică nu respectau nici cele mai elementare norme de igienă.

În concluzie, după cum observa George Banu, în România aveam „peste un milion de locuințe extrem de primitive” și vreo 40.000 bordeie, iar din numărul copiilor supuși unui studiu sociologic în anii '30 ai secolului trecut aflăm că peste 70% dintre ei dormeau în același pat cu încă două până la cinci persoane.¹⁹ În județele Alba, Arad, Bihor, Cluj, Hunedoara și Turda, dar și în alte regiuni ale țării, în micile încăperi ale locuințelor rurale cu geamuri mici și fixe prin care lumina se strecura cu greu locuiau uneori câte trei familii la un loc.²⁰ În camerele supraaglomerate, mai ales iarna, țăranii aveau prostul obicei de a adăposti și unele dintre animalele din gospodăria lor (viței, miei, porci) și cloștile care își aveau cuibul sub pat.²¹ Astfel, exista riscul transmiterii unor zoonoze cu consecințe extrem de periculoase pentru trupurile lor și așa destul de vlăguite.

În mare lor majoritate țăranii nu cunoșteau și nici nu vroiau să audă despre descoperirile medicale. Nu știau ce sunt aceia microbii și nu înțelegeau de ce se transmit bolile de la unii la alții. Erau foarte reticenți față de medici și tratamentele medicale, la care recurgeau rar, de multe ori când nu se mai putea face nimic.

Acest fapt era cauzat de înapoierea culturală a poporului român. Astfel analfabetismul era cifrat în 1930 în România la un procent de 43% din totalul locuitorilor care aveau peste 7 ani. Din numărul de analfabeți două treimi era reprezentat de fete și femei. Între anii 1921-1932 au fost înscriși în școlile rurale 16 milioane de elevi, dintre care au absolvit doar 730.000, deci o medie anuală de numai 70.000 elevi. Din totalul absolvenților de școală primară de la țară doar 4% urmau liceul, 1,4% o școală profesională și numai 0,3% o facultate.²² La țară copiii erau obligați de părinți să-i ajute la muncile câmpului, din această cauză ei neputând să mai frecventeze cursurile școlare, cu excepția perioadei de iarnă când erau mai liberi. Dar, documentele ne arată că în satele sărace din Oltenia zeci de mii de copii

¹⁸ Dr. George Banu, *Mari probleme de medicină socială*, București, 1938, pag. 124.

¹⁹ *Ibidem*, pag. 159.

²⁰ Luchian Deaconu, *Țărănimea română între 1934-1944*, Craiova, 1984, pag. 39.

²¹ Ioan Scurtu, *op. cit.*, pag. 206.

²² *Ibidem*, pag. 216.

dintre cei înscriși la școală rămâneau acasă în perioada de iarnă și toamnă din cauza lipsei de îmbrăcăminte și încălțăminte.²³

În anul 1924 s-a introdus învățământul general și obligatoriu de șapte clase în locul celui 4 ani. Tot atunci, Dimitrie Gusti a făcut mai multe inspecții în mediul rural și a constatat că în satele bogate copiii erau îmbrăcați în uniforme, însă în cele mai multe dintre satele românești între 50-75% dintre elevi nu aveau nici măcar manuale școlare. El concluziona în urma anchetei sociale efectuate că „într-adevăr starea școlilor sătești este jalnică”.²⁴

Generalizarea școlii cu șapte clase prevăzute de lege să se realizeze în termen de 5 ani de la data promulgării acesteia, adică până în 1929, a rămas în cea mai mare parte a țării numai un deziderat declarat al legiuitorului. Astfel între anii 1927-1938 s-a constatat o frecvență scăzută și chiar o depopulare a unor școli, mai ales în timpul muncilor agricole. Mai mult, la jumătatea anilor 20, băieții și fetele de 21 de ani, care nu continuaseră școala dincolo de clasa a V-a, uitaseră să scrie și să citească în proporție de 40-50%.²⁵

În anul școlar 1931-1932 au fost înscriși la cursurile școlii primare din mediul sătesc 1.271.596 de copii. Dintre ei au frecvent-o doar un număr de 70,83%.²⁶ În același timp, din cauza eforturilor mari la care erau supuși copiii la munca câmpului și a hranei de proastă calitate, precum și a absențelor pe perioadele lungi ale muncilor agricole, numai în același an școlar, 1931-1932, au rămas repetenți 43,03% dintre ei. Un număr mare de elevi repetau de mai multe ori aceeași clasă, încât ajungeau să depășească vârsta școlară. În 1930, cel mai bun procent de știutori de carte îl întâlnim în Transilvania, unde acesta se cifra la 67,3% dintre locuitorii săteni de peste 7 ani. Urma Bucovina cu un procent de 65,7%. În Vechiul Regat analfabetismul atingea aproape 50%, iar în Basarabia depășea 60%.²⁷ Se observă un decalaj de cultură și civilizație favorabil vestului țării unde stăpânirea germană și conviețuirea țăranilor români cu maghiarii, sașii și șvabii și-a spus cuvântul.

²³ Luchian Deaconu, *op. cit.*, pag. 40.

²⁴ Dimitrie Gusti, *Un an de activitate a Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor. 1932-1933*, București, 1934, pag. 504.

²⁵ Idem, *Materiale privitoare la România* în Rockefeller Archives Center – Institutul de istorie și arheologie „A.D.Xenopol”, XIX, Iași, 1982, pag. 381.

²⁶ D. Gusti, *op. cit.*, pag. 84-85 și 576.

²⁷ Anton Golopenția, *Starea culturală și economică a populației rurale din România*, în „Revista de igienă socială”, București, an. X (1940), nr. 1-6, Ianuarie-Iunie, pag. 222.

La țară circulau puține cărți și ziare. Cu toate acestea, ancheta sociologică întreprinsă în vara anului 1938 de echipele “Fundației Regale Carol al II-lea”, în 60 de sate din România, a arătat că un număr de 1.746 gospodării țărănești înstărite sau ale intelectualității satelor dispuneau de cărți, majoritatea literare, școlare, istorice și religioase.²⁸ Nici numărul ziarelor care ajungeau în familiile unor țărani cu stare sau a intelectualilor rurali nu reprezentau decât un procent foarte mic. Învățătorul, preotul, notarul, primarul și câțiva săteni care citeau mai des presa îi informau și pe ceilalți consăteni despre situația economică și politică din România contemporană lor.

În măsura puterii sale financiare, statul a încercat să intervină în favoarea dezvoltării culturale la sate atât prin susținerea școlilor rurale cât și prin înființarea căminelor culturale. Astfel, în 1934, în cadrul Fundației Regale „Carol al II-lea,” au luat naștere două departamente care aveau în vedere înființarea căminelor culturale și a „echipelor regale studentești”. Acestea din urmă aveau drept obiectiv „ridicarea spirituală și materială” a satelor. În cadrul lor se făceau anchete sociale în mediul țăranilor și se propuneau soluții pentru redresarea situațiilor negative cu care se confruntau aceștia. Între membri lor întâlnim foarte mulți medici și biologi, dar și specialiști din domeniul economic și agronomic, pe lângă un număr mare de sociologi. Echipele regale studentești și-au desfășurat activitatea de informare dar și culturalizatoare între anii 1934-1938.²⁹

Rezultatele au fost favorabile, materializându-se într-un număr mare de anchete și studii sociale, dar și în înființarea numai în anul 1934, a 514 cămine culturale, care până în 1938 ajunseseră la cifra totală de 2.305. În același timp au fost înființate școlile țărănești prin care echipele studentești transmiteau informații ce îi interesau pe țărani. Aici se organizau cursuri mai mult practice și se eliberau diplome de participare.³⁰ “Fundația Regală Carol al II-lea” și-a propus, și într-o oarecare măsură a reușit, să ridice câte un dispensar în fiecare sat. Dar lipsa de fonduri nu a putut duce la bun sfârșit acest plan.

Cu toate aceste probleme, în epoca interbelică, satul era văzut mai bine decât orașul. Acesta din urmă era considerat vinovat pentru răspândirea

²⁸ Anton Golopenția, *op. cit.*, pag. 8.

²⁹ Dr. Gh. Banu, *Ridicarea spirituală și materială a satelor*, în *Revista Cursurilor și Conferințelor Universitare*, martie-aprilie, anul IV, nr. 1-2, București, 1939, pag. 8.

³⁰ *Ibidem*, pag. 8-9.

fenomenului prostituției și generator de boli venerice care căpătaseră o largă răspândire. Datele statisticilor oficiale ale vremii arătau că 80% dintre cazurile de adulter și 70% din cele de viol se produceau în orașe. În mediul urban numărul sinuciderilor era de trei ori mai mare decât în mediul rural.³¹

Etnologii și tradiționaliștii contemporani fenomenului de destructurare incipientă a satului românesc regretau tocmai autarhia economică și socială. După părerea lor aceasta ar fi putut contribui la apărarea satului de efectele nocive ale civilizației moderne urbane. Ei considerau că prin relațiile patriarhale se păstrau o metafizică și o spiritualitate profundă care ținea satul românesc departe de materialismul și de metehnele lumii capitaliste. În fapt, lucrurile nu stăteau chiar așa, ci, dimpotrivă, satul românesc, care avea un anumit farmec, suferea în mod cronic de numeroase fenomene negative care îl măcinaseră sute de ani.

Totuși, excluzând superstițiile și viziunea ignorantă asupra vieții, cu deosebire în regiunile cu un grad mare de arhaism și cu o populație extrem de săracă, precum și duritatea vieții cu care se confrunta din timpuri imemorabile, nu se poate să nu subliniem originalitatea sufletească a satului românesc. Astfel, în ceea ce privește poezia și muzica populară observăm că acestea sunt pătrunse de o sensibilitate și un lirism deosebit. Demne de apreciat sunt și arhitectura lemnului și măiestria meșterilor țărani în construcțiile din zonele păduroase din vestul țării. De asemenea, sunt de prețuit costumele populare și țesăturile realizate în casă cu atâta măiestrie și migală, încât și astăzi încântă privirile miilor de vizitatori ai muzeelor, ce expun aceste creații artistice rurale. Și nu în ultimul rând, ceramica românească exprima dorința de viață și latura sensibilă a țărânului român, expresie ce se regăsește într-o bogată paletă cromatică și o armonie echilibrată a formelor.

Probabil, toate vicisitudinile veacurilor trecute l-au făcut pe țărânul român să nu mai aibă aspirații deosebite pe pământ, ci, prin împlinirea ritualurilor creștine să regăsească eliberarea sufletească și trupească în lumea de apoi. Biserica Ortodoxă a încurajat într-o mare măsură o astfel de manieră de a privi lucrurile, iar acesta poate fi un motiv al resemnării tipice a românului, când nu găsește o soluție sigură și rapidă în a ieși dintr-un impas.

Cu toate neîmplinirile ei, perioada interbelică a însemnat o etapă importantă în progresul satului românesc nu numai la nivelul economic, dar

³¹ Ioan Scurtu, *op. cit.*, pag. 259.

și la nivelul vieții psihice și spirituale. Elementele novatoare au influențat viața țăranului în toate domeniile lui de activitate. Tehnica, în special cea agrară, educația, viața militară, chiar și asistența sanitară, modificau încet dar sigur viziunea țăranului despre universul lui înconjurător. Chiar dacă nu se petrecuseră salturi spectaculoase față de perioadele istorice anterioare, în domeniul vieții sale cotidiene și în universul său mental, țăranul perioadei interbelice făcuse evidente progrese față de strămoșii lui.